

RAUL HAKLI

Onko roboteista hoivaajiksi?

Robotin hoiviin? Yhteiskuntatieteen ja filosofian näkökulmia palvelurobotiikkaan. Toim. Tuomo Särkikoski, Tuuli Turja & Jaana Parviainen. Vastapaino, 2020. 288 s.

Mitä tarkoittaa automaation ja robotiikan tuominen hoiva-alalle ja minkälaista yhteiskuntaa olemme automaation myötä luomassa, kysytään Tuomo Särkikosken, Tuuli Turjan ja Jaana Parviaisen toimittamassa teoksessa. Kirjassa on kuusi päälukua ja useita lyhyitä artikkeleita, jotka esittelevät tärkeitä käsitteitä ja ilmiöitä. Kirjan loppuun on kerätty sanasto sekä asiasana- ja henkilöhakemistot. Alkusanojen ja johdantoluvun lisäksi toimittajat ovat kirjoittaneet teemoja yhteen kokoavan loppuluvun.

Tuomo Särkikoski valottaa kirjoituksessaan robotin käsitteen satavuotista historiaa ja robotiikan ja automaation kehitystä. Käsite sai alkunsa kaunokirjallisuudessa, ja aihepiiriä on käsitelty monissa elokuvissa ja tieteiskirjoissa. Robotteihin on alusta asti ladattu sekä koneellistumiseen, sähköistymiseen ja teknistymiseen kohdistuneita optimistisia odotuksia että pelkoja inhimillisyyden katoamisesta. Molemmat puolet tulevat yhä esiin robotiikasta ja tekoälystä keskusteltaessa. Teollisuudessa robotit ovat tehostaneet tuotantoa ja tuottaneet hyvinvointia, mutta samaan aikaan kokonaisvaltainen käsityö on kadonnut ja korvautunut erikoistuneilla ammattiteillä sekä koneiden suunnitteluun, valmistukseen, käyttöön ja huoltamiseen

liittyvällä työllä. Särkikoski arvioi, voidaanko teollisuusrobotiikan menestystä toistaa palvelurobotiikassa, vai onko hoivatyö sellaista ihmissläheistä ja kokonaisvaltaista työtä, jota ei voi tai pidä automatisoida.

Jaana Parviainen keskittyy sosiaaliseen robotiikkaan, sen kehitykseen ja tulevaisuudennäkymiin. Teknoliateollisuus pyrkii tuomaan kuluttajamarkkinoille uusia laitteita, ja sosiaalisille roboteille luodaan sovelluksia, jotka voisivat lisätä niiden suosiota kotitalouksissa. Valmistajat tarjoavat tuotteitaan koulutukseen ja julkisen terveydenhuollon piiriin saa-

dakseen ne käyttäjien tietoisuuteen ja näin myös koteihin. Tilanne muistuttaa Parviaisen aiemmissa töissään herkkulaisesti tarkastelemaa kehityskulkua, jossa muutamia vuosia sitten tietokone- ja ohjelmistovalmistajat päästettiin osallistumaan koulujen digitalisointiin ja samalla totuttamaan uuden käyttäjäsukupolven omiin laitteisiinsa ja ohjelmistoihinsa. Parviainen näkee robotiikan ihmisen ja koneen vuorovaikutukseen suunniteltujen käyttöliittymien viimeisimpänä kehitysaskeleena. Hän muistuttaa, että näennäisen ruumiillinen ja sosiaalinen käyttöliittymä saattaa piilottaa taakseen valtasuhteita, manipulatiota ja valvontaa, joiden lisääntymisestä tutkijoiden ja toimittajien olisi syytä olla tietoisia sen sijaan, että harkitsemattomasti osallistuisivat ”robottihypen” vahvistamiseen.

Lina Van Aerschot, Antti Hämmäläinen ja Jari Pirhonen pohtivat hoivan luonnetta ja automaation sopivuutta hoiva-alalle. Väestön vanhenemisen myötä hoivan tarve todennäköisesti kasvaa, ja roboteilla pyritään lieventämään hoitajapulaa. Peruskysymyksenä on, kuinka robottien käyttö muuttaisi hoivan luonnetta ja hoivaan liittyvää sosiaalista vuorovaikutusta. Vaarana on, että inhimilliset kontaktit vähenevät, eikä hoitajien rutiinistyöstä säästy-

nyttä aikaa käytetään inhimillisen vuorovaikutuksen syventämiseen. Kirjoittajat lähestyvät ongelmaa hoivaetiikan lähtökohdista. Sen mukaan hoivan saaminen ja antaminen on jotakin ihmisille olennaista. Meitä määrittävät ihmissuhteet ja erilaisiin ryhmiin kuuluminen, ja hoiva muotoutuu tilannekohtaisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisen henkilön tarpeet ja tunteet huomioiden. Jos korvaamme psyykkistä ja fyysistä kanssakäymistä sisältäviä ihmiskontaktia valvonta-, mittaus- ja robotitijärjestelmillä, olemme vaarassa menettää jotain olennaista itsestämme. Teknologian käyttöönotossa ei siis pitäisi hosua vaan keskustella siitä, kuinka teknologia muuttaa hoitosuhteita, hoitoalan toimintakulttuuria ja hoivaan liittyviä arvoja.

Tuuli Turja etsii hoitajien näkökulmaa empiirisen tutkimusaineiston pohjalta. Taustalla on ajatus, että teknologia ei kehity omalakisesti ja pysäyttämättömästi, vaan sitä voidaan ohjata, joten suunnittelu- ja kehitystyössä pitäisi kuunnella myös teknologian loppukäyttäjiä. Teknologian hyväksyntää tutkittaessa mitataan tavallisesti toiminnallisia ja sosiaalisia tekijöitä kuten helpokäyttöisyyttä tai miellyttävyyttä, mutta Turjan esittelemässä kyselytutkimuksessa teknologian hyväksyntää arvioitiin myös periaatteellisella tasolla. Haastateltavilta kysyttiin, onko robottien käyttö hoivatyössä omien arvojen ja periaatteiden mukaista. Tutkimus paljastaa eroja hoitajien näkemyksissä. Suurin osa lähihoitajista pitää hoivan robotisaatiota henkilökohtaisten arvojensa vastaisena, kun taas suurin osa sairaanhoitajista ja fysioterapeuteista ei koe tällaista ristiriitaa. Ero selittyy osin erilaisilla työnkuvilla ja antaa osviitoja siitä, minkälaisiin tehtäviin robotit sopisivat. Hoitajat voivat joutua puolustamaan robottien käyttöönottoa potilaille, vaikka itse vastustaisivat niiden käyttöä, mikä voi johtaa ongelmiin. Teknologian lisääminen muuttaa hoitajien toimenkuvaa kokonaisuvaltaisesta ja ihmisläheisestä työstä teknistä kiinnostusta vaativaksi, millä voi olla sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia hoitajien

ammatti-identiteettiin ja hoiva-alan luonteeseen ja houkuttelevuuteen. Vaarana on ihmisläheisen kutsumusammattin muuttuminen teknisen operaattorin työksi.

Pertti Koistinen tarkastelee automaation vaikutuksia työllisyyteen ja talouteen sekä erilaisia vaihtoehtoja työn tuottavuuden noususta syntyneen lisäarvon jakamiseen. Kysymys on siitä, kykenevätkö hyvinvointivaltion tulonsiirtojärjestelmät tasoittamaan taloudellisen vaihdon synnyttämiä tuloeroja, jos työtä siirretään robottien hoidettavaksi. Useita erilaisia keinoja on tarjolla, esimerkiksi lakimuutosten ja robottien verotuksen muodossa. Tulojen uudelleenjakoa voi vaatia muutoksia, ja Koistinen tarkastelee yhtenä mahdollisuutena kaikille kuuluvaa ja työstä riippumatonta perustuloa. Hän pitää perustuloa John Lockea mukaillen yhteiskunnallisena osinkona, jolla kansalaisille palautetaan omistus robottien käytöstä syntyvään hyvinvoinnin kasvuun. Luku johdattelee ihailtavan selkeästi hyvinvointivaltion kehitykseen ja perusajatuksiin. Koska aiemmat ohjauskeinot uhkaavat menettää voimansa teknologisen murroksen ja globalisaation myötä, on aika herättää laajaa yhteiskunnallista keskustelua talouden kehityksestä, kuluksen ohjaamisesta ja hyvinvoinnin jakamisesta.

Arto Laitinen kysyy tekstissään, kuka on vastuussa robottien tekemisistä. Jos tekoälykkäät, itseohjautuvat robotit oppivat toimintatapoja, joita ei voi etukäteen ennakoita, voi syntyä vastuutyhjiöitä. Laitinen pohtii, voisiko robottia itseään syyttää sen aiheuttamista vahingoista. Tietynlaisen tieteellisen maailmankuvan perusteella voisi väittää, ettei ihmisillä ja roboteilla ole sellaista laadullista eroa, joka eväisi roboteilta mahdollisuuden kantaa moraalista vastuuta. Vastuukysymykset ovat kuitenkin relevantteja arkielämän kannalta, eikä arkijärjen näkökulmaa voi sivuuttaa. Sen mukaan ihmisten ja robottien välillä on merkittäviä eroja: Ihmiset ovat eläviä, tietoisia, tuntevia ja välittäviä olentoja, jotka kykenevät

moraaliseen harkintaan, ymmärrykseen ja päätöksentekoon. Robotit sen sijaan ovat koneita, jotka voivat vain käyttäytymisellään simuloida tällaisia ominaisuuksia. Vastuutyhjiöitä voidaan paikata jakamalla vastuuta ihmisille institutionaalisin järjestelyin, mutta niiden valinta vaatii harkintaa. Demokraattisissa yhteiskunnissa lopullinen valta ja vastuu teknologian käyttötavoista onkin kansalaisilla yhdessä.

Kokonaisuutena kirja on huolellisesti toimitettu, ajankohtainen ja tärkeä filosofis-yhteiskuntatieteellinen esitys palvelurobotiikasta. Kirjoitukset ovat korkeatasoisia ja muodostavat yhdessä monipuolisen mutta tasapainoisen kokoelman, eikä kieli- tai painovirheitäkään juuri löydy. Hoivan robotisoitumisesta kiinnostuneille Parviaisen, Turjan sekä Van Aerschotin ja kumppaneiden tekstit ovat lähes välttämättömiä luettavaa. Särkikosken, Koistisen ja Laitisen tekstit puolestaan tarkastelevat robotiikkaa ansiokkaasti kukin omasta, joko historiallisesta, taloudellis-yhteiskunnallisesta tai filosofisesta näkökulmastaan. Nekin kirjan luvut, jotka eivät keskity filosofiaan, herättävät filosofisia kysymyksiä ja tarjoavat filosofeille hyödyllistä taustatietoa. Kirja jättää viisaasti väliin tieteisskenaarioilla spekuloinnin ja keskittyy käynnissä olevaan kehitykseen ja arvioihin lähitulevaisuudesta. Robottien ja tekoälyn lisääntyvä käyttö tulee vaikuttamaan meihin, sosiaaliin suhteisiimme ja yhteiskuntaamme monin tavoin. On toivottavaa, että humanistit ja yhteiskuntatieteilijät olisivat asiasta tietoisia ja pyrkisivät vaikuttamaan siihen, jotta elämämme olisi jatkossakin ihmisarvoista ja sosiaaliset instituutiomme oikeudenmukaisia. Kirjan toivoisi päätyvän kaikkien hoitoalan tulevaisuudesta kiinnostuneiden ja siitä päättävien luettavaksi. Itse kukin meistä vanhenee, joten on jokaisen intresseissä, kuka meitä tulevaisuudessa hoivaa. Jos hoivan luonteeseen kuuluu hoivattavasta välittäminen, niin robottien hoiva ei voi olla kuin hoivan simulaatiota, sillä robotit eivät voisi vähempää välittää.